

ПРАВОЧИНИ, ЩО ОПОСЕРЕДКОВУЮТЬ ВНЕСЕННЯ ВКЛАДІВ ДО ГОСПОДАРСЬКОГО ТОВАРИСТВА

Ханієва Фатіма Магомедівна,

здобувач кафедри цивільного права № 1,
Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,

Україна, м. Харків

e-mail : fkhaniyeva@ukr.net

ORCID 0000-0002-4677-9051

Проаналізовано правочини, що опосередковують внесення вкладів до господарського товариства, визначено правову природу правочинів, що вчиняються засновниками/учасниками при внесенні вкладів до статутного (складеного) капіталу. За результатами порівняльно-правового аналізу норм законодавства України і зарубіжних країн (Франції, Чехії, Латвії, Польщі та ін.) зроблено висновок, що правочинами, які опосередковують внесення вкладів на різних етапах життєдіяльності товариства, є правочини з внесення вкладів при первісному створенні господарського товариства, при вступі особи (нового учасника) до господарського товариства та додаткових вкладів учасниками господарського товариства.

Ключові слова: господарське товариство; статутний (складений) капітал; вклад; додатковий вклад; частка; акція; правочини з внесення вкладів до господарського товариства.

Вступ. Українське законодавство, як і законодавство зарубіжних країн, зокрема Франції, Чехії, Латвії, Польщі та ін., не наводить чіткого переліку правочинів, за якими вносяться вклади до статутного (складеного) капіталу господарського товариства, як і не називає дії засновників/учасників з внесення вкладів суто правочинами. Водночас у цивілістичній науці з цього приводу точаться дискусії щодо того, чи є дії з внесення вкладів правочинами, а якщо це правочини, то які вони (односторонні, двосторонні, речові (розпорядчі) тощо). Тому наукове дослідження цих питань дозволить визначити види правочинів, що опосередковують процес внесення вкладів, та відповісти, чи є дії з внесення вкладів правочинами, а якщо так, то яка правова природа цих правочинів.

Проблемам визначення правової природи дій засновників/учасників (нових учасників) господарського товариства присвятили свої праці такі вчені,

як В. А. Васильєва (V. A. Vasylieva), В. М. Кравчук (V. M. Kravchuk), В. В. Луць (V V. Luts), І. В. Спасибо-Фатєєва (I. V. Spasybo-Fatieieva), Ю. О. Тарасенко (Yu. O. Tarasenko), Р. І. Таш'ян (R. I. Tash'ian) та ін. Втім, безпосередньому дослідженню видів правочинів, що опосередковують внесення вкладів, та правовій природі правочинів з внесення вкладів науковцями було приділено недостатньо уваги. Натомість визначення правової природи правочинів з внесення вкладів створить підґрунтя для вибудовування ефективного правового механізму для захисту суб'єктивних цивільних прав учасників цивільних правовідносин з внесення вкладів як при заснуванні господарського товариства, так і в його подальшій діяльності. Інакше будуть відсутні ефективні правові способи захисту прав засновників/учасників та товариства на вклад (майно). Саме це і визначило актуальність та завдання даної наукової розвідки.

Метою статті є аналіз концепцій визначення правової природи правочинів з внесення вкладів до господарського товариства, що опосередковують внесення вкладів до господарського товариства.

Виклад основного матеріалу. Дії з внесення вкладів вчиняються засновниками/учасниками господарського товариства з метою формування або збільшення статутного (складеного) капіталу¹. При цьому його формування відбувається при первісному створенні господарського товариства, а його збільшення – як при вступі до господарського товариства нових учасників (третіх осіб), так і при внесенні додаткових вкладів його учасниками. Отже, на вказаних етапах життєдіяльності господарського товариства засновники/учасники вчиняють ті чи інші правочини, пов'язані з внесенням вкладів до статутного (складеного) капіталу.

Так, при первісному створенні господарського товариства засновники (єдиний засновник) приймають рішення про створення товариства, яке втілюється у форму установчого документа [1, с. 41]: статут товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю (далі – ТОВ/ТДВ), акціонерного

¹ Сутність статутного та складеного капіталу господарського товариства в цьому дослідженні розуміється однаково.

товариства (далі – АТ), засновницький договір повного товариства (далі – ПТ), командитного товариства (далі – КТ) або меморандум (одноособова заява) КТ (статті 120, 134 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [2]). Якщо засновників ТОВ/ТДВ та АТ два та більше, то вони регламентують свої дії щодо створення товариства, укладаючи неустановчі договори про заснування товариства, що діють до моменту державної реєстрації товариства та вчинення інших дій на виконання цих договорів (ч. 5 ст. 56 Господарського кодексу України (далі –ГК України) [3], ч. 5 ст. 9, ст. 10 Закону України «Про акціонерні товариства» [4], ч. 7 ст. 4 Закону України «Про господарські товариства» [5]).

Відтак, дії з внесення вкладів при первісному створенні господарського товариства вчиняються його засновниками на виконання *договору*, а єдиним засновником – на виконання *рішення про створення товариства*, які є правочинами засновників. Адже на відміну від фактичних дій, які є доповненням юридичних дій, вони спрямовані на виникнення правовідносин з внесення вкладів та настання таких правових наслідків, як створення юридичної особи, формування її статутного (складеного) капіталу, отримання часток/акцій у ньому тощо, чого бажають всі засновники разом.

З огляду на це дії засновників почасти є правочинами, оскільки спрямовані на набуття цивільних прав та обов'язків (ч. 1 ст. 202 ЦК України). Тому не можна погодитися з думкою про те, що дії засновників (або вираження єдиної волі засновників) під час створення господарського товариства безпосередньо правочинами не вважаються [6, с. 276–278].

За своєю правовою природою рішення засновника, на нашу думку, є одностороннім правочином, оскільки воно встановлює (породжує), змінює та припиняє цивільні права й обов'язки єдиного засновника товариства. Іноді дослідники характеризують рішення про створення юридичної особи і як односторонній корпоративний правочин [7, с. 100–107]. Проте, на нашу думку, рішення одного засновника не може мати корпоративного характеру. Адже корпоративний характер правочинів виражається лише за умови участі у них

господарського товариства, що неможливо на стадії його заснування.

Волевиявлення ж декількох засновників проявляється у формі договору з необхідністю проведення в подальшому підготовчих організаційних та інших дій, необхідних для створення нової юридичної особи та державної реєстрації юридичної особи [8, с. 84; 9, с. 400– 401]. Головною метою засновницького договору та договорів про створення товариства є заснування юридичної особи.

Отже, договір засновників є тим юридичним фактом, який лежить в основі виникнення, зміни та припинення установчих обов'язків засновників [10, с. 15–18], в тому числі їх обов'язку з внесення первинних вкладів або оплати акцій. З огляду на це слід погодитися з думкою про те, що дії з внесення первинних вкладів є односторонніми правочинами окремо кожного засновника [11, с. 135]. Адже на момент внесення вкладів при заснуванні товариства кожен засновник окремо виражає свою волю на передачу вкладу створеному господарському товариству для настання бажаних правових наслідків. Ці дії, у свою чергу, вчиняються на виконання договору засновників або поглинаються ним, у чому і вбачаються риси одностороннього правочину.

Так само відбувається і за чеським, і за латвійським законами. Наприклад, створення чеської підприємницької корпорації (ПТ, КТ, ТОВ, АТ), латвійських ТОВ, ТДВ, АТ та внесення до них вкладів здійснюється на виконання засновницького договору, а латвійських ПТ та КТ – договору товариства (п. 3 § 3, п. 1 § 6, § 17 Закону Чеської Республіки «Про господарські спілки, господарські товариства та кооперативи (про підприємницькі корпорації)» [12], ст. 143 Комерційного закону Латвії [13]). Проте французьке право визначає, що при первісному створенні ТОВ, АТ, ПТ та КТ їх засновники не зобов'язані укладати договір про створення товариства, за яким би передавались вклади до статутного капіталу. Водночас до моменту підписання статуту товариства його засновники можуть вчиняти правочини в інтересах створюваного товариства, які згодом будуть мати для нього відповідні значення та наслідки [14, с. 100–101, 104–105, 1026], в тому числі правочини з внесення вкладів до статутного капіталу.

Внесення додаткових вкладів до статутного капіталу відбувається при збільшенні статутного капіталу господарського товариства. Можливість збільшення статутного капіталу під час вступу до товариства нових учасників законодавчо передбачена для ТОВ/ТДВ, проте така можливість не виключається і для ПТ та КТ у разі передбачення відповідних умов у засновницькому договорі. Для АТ визначено інші шляхи збільшення статутного капіталу, не пов'язані з вступом до нього третіх осіб.

Так, при внесенні додаткових вкладів третьою особою до ТОВ/ТДВ між нею та товариством на виконання рішення загальних зборів учасників про залучення додаткового вкладу укладається договір про внесення додаткового вкладу (ст. 18 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» [15]). Вже на виконання умов цього договору третя особа (новий учасник) вносить додатковий вклад до статутного капіталу ТОВ/ТДВ.

На нашу думку, дії нового учасника з внесення додаткового вкладу до ТОВ/ТДВ супроводжують договір про внесення додаткового вкладу. Тим самим погоджені дії сторін такого договору спрямовані на настання бажаних правових наслідків (набуття новим учасником корпоративних прав, а товариством – прав на вклад), а тому їх слід визначити як двосторонній правочин.

Збільшення статутного капіталу за рахунок додаткових вкладів учасників товариства передбачено законом для ТОВ/ТДВ, а також можливе і для ПТ та КТ (ч. 2 ст. 16 Закону України «Про господарські товариства», ст. 18 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»). Натомість для АТ збільшення статутного капіталу можливе за рахунок додаткової емісії акцій, а не шляхом внесення акціонерами додаткових вкладів.

Так, зокрема, учасники ТОВ/ТДВ вносять додаткові вклади на виконання рішення загальних зборів учасників про залучення додаткових вкладів (юридичний акт), а також договору про внесення додаткового вкладу, якщо такий укладається (ст. 11 Закону України «Про господарські товариства», ст. 6 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою

відповідальністю»). Тому дії з внесення вкладів є погодженими діями учасників та товариства, що опосередковують перехід додаткового вкладу від учасника до товариства. Так само і за польським законом, який визначає, що загальними зборами учасників ТОВ приймається рішення про збільшення статутного капіталу, що необхідно насамперед для докапіталізації товариства шляхом збільшення номінальної вартості існуючих часток за рахунок нових вкладів учасників [16, с. 104–106].

Таким чином, дії учасників товариства з внесення додаткових вкладів, вчинювані на виконання рішення загальних зборів про залучення додаткових вкладів або договору про внесення додаткового вкладу, є двосторонніми правочинами.

Разом з тим невизначеною є правова природа односторонніх та двосторонніх правочинів засновників/учасників з внесення вкладів. Як було з'ясовано, ці правочини не є самостійними, бо вчиняються на виконання інших правочинів (договору чи рішення) та є підставою переходу вкладу від засновника/учасника (нового учасника) до товариства. З урахуванням цього слушним є звернення до концепції речового (розпорядчого) правочину, оскільки вона визначає, що безпосередньою підставою переходу речей або прав від однієї особи до іншої є речовий (розпорядчий) правочин (договір) [17, с. 238]

Під *речовим договором* у цивілістичній науці розуміється правочин, змістом якого є розпорядження річю або правом без зобов'язального правовідношення. Тобто речовий договір не містить зобов'язань, а являє собою передачу речі або права [18, с. 28–29, 55, 61, 68, 83]. При цьому поняття речового договору, речового правочину та розпорядчого правочину розглядаються у вузькому сенсі як речовий договір (правочин-акт) та у широкому сенсі як речовий (розпорядчий) правочин (правочин-ефект). Речовий правочин є фактичним складом, в якому передача речі є особливим юридичним фактом, що разом з речовим договором призводить до певного правового результату – передачі права на річ (правочин-ефект). А речовий договір без передачі речі (правочин-акт) не породжує речово-правового ефекту [18, с. 101–

102]. З огляду на те, що внесення вкладу свідчить не лише про його передачу, а й про припинення зобов'язання засновників з внесення вкладів, правочин з внесення вкладів за своєю правовою природою скоріш за все є речовим (розпорядчим) правочином.

Звідси, застосовуючи метод аналогії, можна визначити, що правочин засновників/учасників або юридичний акт співвідносяться з діями з внесення вкладів як зобов'язальний договір (правочин) і речовий договір (правочин). Разом з тим чітке розмежування зобов'язального та речового договорів відповідає меті захисту дійсності правочинів та у разі наявності між сторонами спору дозволяє встановити підстави недійсності або зобов'язального, або речового договорів. Тому, як правило, речовий договір не залежить від зобов'язального договору й у разі визнання зобов'язального договору недійсним, речовий договір про передачу права власності на річ залишається в силі [18, с. 28–29, 61].

Висновки. Таким чином, при первісному створенні господарського товариства єдиним засновником внесення вкладу є *одностороннім речовим правочином*, що вчиняється на виконання рішення про створення товариства. Якщо ж товариство засновується двома або більше засновниками, дії засновників з внесення вкладів є *одностороннім речовим правочином*, що супроводжує зобов'язальний договір засновників або вчиняється на його виконання. Так само і внесення додаткових вкладів при вступі третьої особи до ТОВ/ТДВ слід вважати *двостороннім речовим правочином*, що вчиняється на виконання договору про внесення додаткового вкладу, а внесення вкладів учасниками товариства – *двостороннім речовим правочином*, що вчиняється на виконання рішення загальних зборів про залучення додаткових вкладів або договору про внесення додаткового вкладу. При цьому правочин з внесення вкладів як речовий правочин (передача вкладу) не може бути автоматично визнаний недійсним у разі визнання недійсним зобов'язального договору засновників.

Висновки проведеного дослідження можуть слугувати підставою для

подальших наукових досліджень у напрямку побудови ефективних способів захисту прав засновників/учасників та товариства на вклад.

Список літератури

1. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). Т. 3: Юридична особа / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Серія «Коментарі та аналітика». Харків : Страйд, 2009. 736 с.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40. Ст. 356.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18–22. Ст. 144.
4. Про акціонерні товариства : Закон України від 17.09.2008 р. № 514-VI. *Офіційний вісник України*. 2008. № 81. Ст. 2727.
5. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 р. № 1576-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 49. Ст. 682.
6. Корпоративное право : актуальные проблемы теории и практики / под общ. ред. В. А. Белова. Москва : Юрайт, 2009. 678 с.
7. Козлова Н. В. Правосубъектность юридического лица. Москва : Статут, 2005. 229 с.
8. Борисова В. І. До проблем створення юридичних осіб. *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 2 (29). С. 79–88.
9. Спасибо-Фатєєва І. В., Крат В. І., Печений О. П. та ін. Цивільний кодекс України: науково-практичний коментар : пояснення, тлумачення, рекомендації з використанням позицій вищих судових інстанцій України, науковців, фахівців. Т. 10: Кредитні та розрахункові зобов'язання. Договір комерційної концесії. Договір про спільну діяльність / за ред. проф. І. В. Спасибо-Фатєєвої. Харків : Право, 2015. 496 с.
10. Сикачев М. Н. Договоры о создании юридических лиц в российском гражданском законодательстве. *Нотариус*. 2010. № 2. С. 14–19.
11. Таш'ян Р. І. Односторонні правочини у цивільному праві. Харків : Право, 2010. 200 с.
12. Про господарські спілки, господарські товариства та кооперативи (про підприємницькі корпорації) : Закон Чеської Республіки від 25.01.2012 р. URL: http://anesro.com/down/zakon/rus_zakon_korporacii_firma_czechii.pdf (дата звернення: 09.09.2019).
13. Комерційний закон Латвійської Республіки : Закон Латвійської Республіки від 04.05.2000 р. URL: <http://www.inlatplus.lv/rus/laws/> (дата звернення: 09.09.2019).
14. Захватаев В. Н. Коммерческий кодекс Франции / предисл., пер. с фр., дополн., словарь-справочник и комментарии В. Н. Захватаева. Москва : Волтерс Клувер, 2008. 1272 с.
15. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю : Закон України від 06.02.2018 р. № 2275-19. *Голос України*. 2018. № 50.
16. Васильєва В. А., Гербет Анджей, Ковалишин О. Р. [та ін.]. Корпоративне право Польщі та України : монографія / за ред. проф. В. А. Васильєвої. Івано-Франківськ, 2016. 377 с.
17. Казанцев М. Ф. Договорное регулирование: цивилистическая концепция. Екатеринбург, 2005. 369 с.
18. Василевская Л. Ю. Вещные сделки по германскому праву: методология гражданско-правового регулирования : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03. Москва, 2004. 578 с.

References

1. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: naukovo-praktychnyi komentar (poiasnennia, tлумachennia, rekomendatsii z vykorystanniam pozytsii vyshchikh sudovykh instantsii, Ministerstva yustytysii, naukovtsiv, fakhivtsiv). Vol. 3: Yurydychna osoba. I.V. Spasybo-Fatieieva (Ed.). (2009). Seriiia «Komentari ta analityka». Kharkiv: Straid [in Ukrainian].

2. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 435-IV. (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 40, art. 356.
3. Hospodarskyi kodeks Ukrainy vid 16.01.2003 r. № 436-IV. (2003). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 18–22, art. 144.
4. Pro aktsionerni tovarystva: Zakon Ukrainy vid 17.09.2008 r. № 514-VI. (2008). *Ofitsiyni visnyk Ukrainy*, 81, art. 2727.
5. Pro hospodarski tovarystva: Zakon Ukrainy vid 19.09.1991 r. № 1576-KhII. (1991). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 49, art. 682.
6. Korporativnoe pravo: aktual'nye problemy teorii i praktiki. V.A. Belov (Ed.). (2009). Moscow: Jurajt [in Russian].
7. Kozlova, N.V. (2005). *Pravosubjektnost juridicheskogo lica*. Moscow: Statut [in Russian].
8. Borysova, V.I. (2002). Do problem stvorennia yurydychnykh osib. *Visnyk Akademii pravovykh nauk Ukrainy*, 2 (29), 79–88 [in Ukrainian].
9. Spasybo-Fatieieva, I.V., Krat, V.I., Pechenyi, O.P. et al. (2015). Tsyvilnyi kodeks Ukrainy: naukovopraktychnyi komentar : poiasnennia, tлумachennia, rekomendatsii z vykorystanniam pozytsii vyshchykh sudovykh instantsii Ukrainy, naukovtsiv, fakhivtsiv. Vol. 10: Kredytni ta rozrakhunkovi zobov'iazannia. Dohovir komertsii kontsesii. Dohovir pro spilnu diialnist. I.V. Spasybo-Fatieieva (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
10. Sikachev, M.N. (2010). Dogovory o sozdanii juridicheskikh lic v rossijskom grazhdanskom zakonodatel'stve. *Notarius*, 2, 14–19 [in Russian].
11. Tash'ian, R.I. (2010). Odnostoronni pravochyny u tsyvilnomu pravi. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
12. Pro hospodarski spilky, hospodarski tovarystva ta kooperatyvy (pro pidpriemnytski korporatsii): Zakon Cheskoj Respubliky vid 25.01.2012 r. (2012). URL: http://anesro.com/down/zakon/rus_zakon_korporacii_firma_czechii.pdf.
13. Komertsiiinyi zakon Latviiskoi Respubliky: Zakon Latviiskoi Respubliky vid 04.05.2000 r. (2000). URL: <http://www.inlatplus.lv/rus/laws/>.
14. Zahvataev, V.N. (2008). *Kommercheskij kodeks Francii*. Moscow: Volters Kluver [in Russian].
15. Pro tovarystva z obmezhenoiu ta dodatkovoiu vidpovidalnistiu: Zakon Ukrainy vid 06.02.2018 r. № 2275-19. (2018). *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*, 50 [in Ukrainian].
16. Vasylieva, V.A., Herbet, Andzhei, Kovalyshyn, O.R. et al. (2016). *Korporativne pravo Polshchi ta Ukrainy*. V.A. Vasyliiev (Ed.). Ivano-Frankivsk [in Ukrainian].
17. Kazancev, M.F. (2005). *Dogovornoe regulirovanie: civilisticheskaja koncepcija*. Ekaterinburg [in Russian].
18. Vasilevskaja, L.Ju. (2004). *Veshhnye sdelki po germanskomu pravu: metodologija grazhdansko-pravovogo regulirovanija : Doctor's thesis*. Moscow [in Russian].

Ханиева Ф. М., соискатель кафедры гражданского права № 1, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого, Украина, г. Харьков.
e-mail: fkhaniyeva@ukr.net ; ORCID 0000-0002-4677-9051

Сделки, которые опосредуют внесение вкладов в хозяйственное общество

В статье проанализированы сделки, которые опосредуют внесение вкладов в хозяйственное общество, определена правовая природа сделок, совершаемых учредителями/участниками при внесении вкладов в уставный (складочный) капитал. По результатам сравнительно-правового анализа норм законодательства Украины и зарубежных стран (Франции, Чехии, Латвии, Польши и др.) сделан вывод, что сделкам, которые опосредуют внесение вкладов на различных этапах жизнедеятельности общества, являются сделки по внесению вкладов при первоначальном создании хозяйственного общества, при вступлении лица (нового участника) в хозяйственное

общество и по внесению дополнительных вкладов участниками хозяйственного общества.

Ключевые слова: хозяйственное общество; уставный (складочный) капитал; вклад; дополнительный вклад; доля; акция; сделки по внесению вкладов в хозяйственное общество.

Khanieva F. M., Researcher of Civil Law Department № 1, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv.

e-mail: fkhanieva@ukr.net ; ORCID 0000-0002-4677-9051

Transactions that mediate the contribution to a business association

The article analyzes the transactions that mediate the contribution to the business association. Attention is paid to determining the legal nature of the transactions made by the founders/participants when they are making the contributions to the statutory (folding) capital. The author also conducted a comparative legal analysis of the Ukraine's legislation with the legislation of foreign countries (France, Czech Republic, Latvia, Poland, etc.). It is concluded that in the initial creation of a business company the sole founder of the contribution is a unilateral substantive transaction, which is performed in order to execute the decision on the establishment of the company. However, if the partnership is founded by two or more founders, the actions of the founders in making contributions are a unilateral action that accompanies or commits a binding contract of the founders. Similarly, making additional deposits when a third party enters the Private Limited Company/Additional Liability Company should be considered as a bilateral real estate transaction, which is performed for the implementation of the contract on additional contribution, and the contribution by the members of the company – a bilateral real estate transaction, which is performed for the execution of the decision of the general meeting to attract additional fees. deposits or an additional contribution agreement. In this case, the deposit transaction as a real transaction (transfer of deposit) cannot be automatically invalidated if the binding agreement of the founders is invalidated.

Keywords: business association; statutory (folding) capital; contribution; additional contribution; shares; transactions on making contributions to the business association; real (disposal) transactions on making contributions.

Надійшла до редколегії 19.11.2019 р.